

pčelinjaka tako daleko koliko se može čovjek baciti sjekirom, one su res nullius i svak ih može prisvojiti. Isto tako to bacanje sjekire označuje granicu do koje može susjed u susjeda brati travu baciivši je sa prave granice na susjednu livadu.

To nam se činilo vrijedno saopćiti o tomu rukopisu, da bi se kad dogje do pregledanja našijeh arkiva osobito na ovake spomenike pazilo, kojijeh kako već kazasmo, ne možemo se nikako uvjeriti da i još nema. Istina da i u statutima našijeh gradova ima obilna zrnja za historiju našega prava, ipak usporedivši ovake spomenike s njima i nehotice nam na pamet pada paralela koju Grimm potegnu megju pravom i pjesmama, to jest on uporeguje razliku izmegju svojih pravnih Weisthuma i pisanih gradskih statuta, posve razlici koja je megju svježim i živahnim narodnim pjesmama i suhoparnim pjesmama gradskih cehovskih majstora.

Dr. V. Bogišić.

Istorija srpske književnosti. Pregled ugadjan za školsku potrebu. Napisao Stojan Novaković. 1867 u Beogradu; u 8. str. XII i 326.

Narod, koji je radi nezgodnih okolnosti svoje prošlosti zaostao za duhovnim razvitkom današnjega vieka i naprednijih susjeda, smije se bar tiem tješiti, što mu je u mnogo stvari prilika dana, da izvješten kušanjem tuđim, sam lakše, sigurnije i brže napried stupa, nego što su nekoč oni. Ako je dakle naš napredak, što rado priznajemo, u mnogome zaostao za napredkom susjednih naroda, to stoji samo do nas, hoćemo li da uklonivši se njihovieh nekošnjih stranputica, brzim i sigurnim korakom pohitamo za oniem, što se u njih dugovjekim iskustvom dokazalo, da vriedi i valja. I za to u kojem god našem djelu ima svjedočanstva, da je radjeno prema najboljemu, što smo kadri naći u susjedâ, ondje će već naš početak jednako savršen biti kao njihov kraj i vrhunac; ondje će naša djela može biti i nadkriljivati djela naših susjeda. Jer k ostaloj dobroti, što je naučismo od susjedâ, doći će u nas još i mladja, neistrošena snaga umna, doći će plemenito oduševljenje kao svojina narodnje mladosti. Ovu idealnu razlikost nebi bilo nemoguće da utvrdimo primjerima iz našega novijega života; da dokažemo, kako u nas, koliko se god puti nauka crpena iz kulture zapadnoga svieta združila s mladom snagom duha slovinskoga,

svagda izlaze na vidjelo uzoriti dokazi divna patriotizma, savršene umotvorine i vrstna djela književna.

Istinu ovieh rieči potvrđuju mnogi plodovi naše novije književnosti, potvrđuje je i knjiga g. Stojana Novakovića, kojoj je naslov gori stavljen. To je u čitavoj srbskoj književnosti djelo prvo od svoje vrste a kao prvenac stoji već ipak na istoj visini nutarnje vrstnoće, na kojoj po najbolja iste ruke djela od koje mu drago druge, daleko razvijene književnosti zapadnoevropske. Bez pretjeravanja smije se reći, da se iz gomile inojezičnih knjiga, u kojih se pripovieda priegled književne historije za školu, samo riedke ističu jednakom vrlinom, kojom je pisano djelo g. Stojana Novakovića, prem da je to u našoj literaturi prva školska knjiga, što govori o historiji srbske književnosti, te mi bismo željeli Srbiji, da ima za svaku nauku, koja se ondje u školah uči, jednako vrstnih školskih knjiga.

Školske knjige treba da su kratke, da ispune svoj školski zadatak u strogo odmjereno vrieme. Držeći se toga pravila, padaju pisci vrlo često u jednu od ove dvie pogriješke: da im bude knjiga suhoparno nabranje golieh imena, ostavši na vrhu stvari a o njezinoj jezgri da se ništa i nekaže; ili da se radi kratkoće predstavlja samo obćenita slika a bez obzira na pojedinosti. G. Novakoviću služi na ne malu čast, što se vješto umio ukloniti i jednoj i drugoj krajnosti te pošao umjerenom sredinom tako da se u njegovoj knjizi zgodno izmjenjuju viesti biografske i bibliografske s obćim karakterisanjem vremena i pisaca. Da si je i sam pisac taj zadatak jasno pred oči stavio, kažu nam ove njegove rieči u predgovoru: „Starao sam se poglavito da bude koliko je mogućno jasniji pregled celine i da budu što življe na vidiku glavni momenti razvitka u našoj istoriji književnosti i misli u njima“. Okaniv se dake obširnosti u onome, što bi za mladež malo važno ili suviše bilo, prištedi dovoljno prostora, da se poduže zabavi oko znatnijih pojava našega književnoga života, osobito oko onieh riedkih ljudi, kojih radnja čini epoku u našoj književnosti, kao što bješe Vuk Stefanović Karadžić.

Dojakošnje stanje naših studija o hrvatskoj i srbskoj književnosti nije žalibog prema tomu, da bismo mogli svagdje uhvatiti vjernu i podpunu sliku onieh ideja, koje vladahu u razno doba našom književnošću, te si pravo predstaviti njihovu naućnu i umjetnićku formu; a od školske knjige nemože se ni očekivati, da iz-

nese nova ispitivanja na vidjelo. Ipak je Novakovićevom knjigom znamenito rašireno poznavanje naše književnosti, jer se pisac nije ni po što stegao na ono, što bi već drugdje gotovo našao, nego je njegova marljiva ruka svagdje pridodavala nove gradje, koju jednako prikuplja na izvoru bogate književne zbirštine biogradske — za dokaz pominjem njegove članke u glasniku srbskog učenog društva —; noviju pak srbsku literaturu izradio je posve samostalno kao njezin temeljiti poznavalac. Neka mi pisac dopusti da izrečem, kako se osobito za taj posljednji odsjek naše književnosti već unapried radujem njegovim daljnim radnjam. On nam je već tiem dokazao, da pozna prave potrebe naše književne historije, što obećaje u uvodu k ovoj knjizi, da će raditi oko podpune srbske bibliografije, koja nam je, ako želimo s vremenom dobiti podpunu historiju književnosti, onako potrebita kao graditelju gradivo, bez kojega nemože ni kud ni kamo.

Hoćemo li poslije ovieh obćenitih opazaka da još potanje razvidimo knjigu Novakovićevu, to bi nam valjalo najprije znati, kako se srbski jezik s historijom književnosti na srbskih gimnazijah predaje. Jer da za primjer kažem, gdje komu moglo bi se suviše činiti, što je ono g. Novaković u prvom odsjeku napisao pod naslovom: „stari slovenski jezik i odnošaj njegov prema istoriji srpskoga jezika“; a gdje tko opet može biti da bi tomu prigovarao, rekavši da je drugo historija jezika a drugo historija književnosti. Sve to kako može u sebi liepo i istinito biti, opet mislim, da su našega pisca puno važniji domaći razlozi natjerali, da koje šta stavi u svoju historiju književnosti, što je svakojako trebalo da se zna a nije bilo prilike vjerovati da će se znati, ako on toga u svojoj knjizi nekaže. Ovae obzire dužni smo poštovati, osobito ako je predmet, za koji se inače misli da nebi u knjigu spadao, onako dobro razložen i protumačen, kao što je prvi odsjek Novakovićeve historije.

Prava historija književnosti podijeljena je u Novakovića na tri razdjela. Razdio prvi govori o „staroj književnosti na srpsko-slovenskom jeziku“ (str. 24—77); razdio drugi sadržaje „staru književnost Srba zapadne crkve, pisanu glagolskim i latinskim slovima i dubrovačku poeziju“ (str. 77—120); napokon razdio treći pripovieda o „novijoj književnosti“, koja je i opet razdieljena u „noviju književnost Srba istočne crkve“ (str. 125—227) i u „noviju književnost Srba zapadne crkve i Hrvata (!)“ (str. 227—247).

Ja nijesam prijatelj prevelike sistematike, osobito gdje se njome priegledu stvari većma odmaže nego li pomaže; i za to nestavljam ni u ovo ni u koje drugo razdjeljenje veće važnosti, nego li u samo historijsko izlaganje. Mislim ipak, da bi priegled knjige g. Novakovića puno jasniji a i dioba puno razložitija bila, da ono što pisac stavlja u drugi razdio pod neosnovanim naslovom „stara književnost Srba zapadne crkve, pisana glagolskim slovima“, nebude rastavljeno od prvoga razdjela; jer kao što je svakomu poznato, u književnosti glagolskoj vlada na skroz ista tendencija (smjer crkveni) i isti jezik (crkveni pomiešan s narječjem narodnim) kao i staroj književnosti ćirilskoj: veći paralelizam nemože se upravo ni pomisliti, nego li je medju ova dva ogranka jedne te iste književnosti, koji su iz istog izvora potekli i istoj svrsi služili, ma i nedielili u kasnije doba jednaku sudbinu. Ako se dakle stara glagolska književnost stavi naporedo uza staru ćirilsku, ostat će nam za drugi razdio sve, što je od 15. do 18. vieka čistim narodnim narječjem pisano u zapadnih krajevih našega naroda, bila to proza bila poezija. Ali još ni onda nebih ja govorio na pose o „književnosti u Hrvatskoj“, o „književnosti u Slavoniji“ i o „književnosti u Bosni“. Geografska pocijepanost našega naroda, mislim da se ni čim nepreporuča, da je uzmemo za principium divisionis u historiji književnosti, ako želimo da si u jednoj cjelini predstavimo duhovni život našega naroda. Tko bi mi prigovarao, da se tiem težnje današnjega vremena podmeću davnoj prošlosti, odgovorio bih mu, da ja nesmatram za grieh, ako se događaji davne prošlosti izjašnjuju prema pojmovom sadašnjosti, i za to se ja takove plemenite subjektivnosti ni malo neplašim; jer inače bit ćemo prisiljeni, da o svakom gradu, o svakoj občini na pose govorimo, tolik separatizam municipalni vlada u čitavoj našoj plošlosti a na nesreću našu.

Ovo geografsko gledište, kojega se je pisac držao u svojoj knjizi, dovede ga na to, da u drugom razdjelu, pod naslovom: „Stara književnost Srba zapadne crkve“ pripovieda takodjer o „književnosti u Hrvatskoj“, razumievajući pod tiem imenom kajkavsku literaturu. Pa neka bi još i to bilo, ali je sa sviem krivo, kada pisac kaže o tome na str. 113: „U radnji ovoj, koja nosi naročito ime „hrvatske“, jezik je po pravom dijalektu hrvatskom koji je u županijama zagrebačkoj, varaždinskoj i križevačkoj“, te se za dokaz poziva na poznatu raspravu Daničiću u devetoj knjizi Glasnika. Daničić je u pomenutoj raspravi doista

vrlo dobro pokazao, koje su razlike izmedju narječja štokavskoga i čakavskoga, ali o kajkavštini neima ondje ni govora, a ono što pisac zove „pravim dijalektom hrvatskim“ nije za cijelo nigda na um palo Daničiću da za što drugo uzme nego li za ono, što zbilja jest, na ime razrječeje dialekta slovenskoga, razrječeje mnogo pomiješano s osobinama pravoga hrvatskoga ili srbskoga jezika. Ako je dakle pisac hotio uz ime srbsko spominjati takodjer hrvatsko — a ja mislim da je to i dužan bio činiti onako, kako i mi što činimo, koliko god puti govorimo o našem narodu kao o jednoj cjelini s gledišta etnografskoga — tada mu je valjalo sa sviem negdje drugdje gledati Hrvate i hrvatsku književnost a ni po što u pukom kajkavizmu. S više uzroka žalim ovu veliku pogriješku, što se uvukla u vrlo knjigu Novakovićevu. Žalim već za to, što se tiem iz nova podadire ona predrasuda o imenu hrvatskom, koja još i onako nebi po svuda raspršana; a žalim još većma s toga, što čuvstvo bratsko nije još svuda ni probudjeno, kamo li toliko snažno, da ga nebi taj nezasluženi nemar vriedjao te bi se moglo baš protivno dogoditi od onoga, što dobro kaže i sam pisac u uvodu svoga djela (str. V): „Nijedan pravi naučnik u novije vreme nije u naučnim stvarima dvojio hrvatsko od srpskoga niti se to može po naučnim osnovima. Na posletku i najnoviji politički događaji dolaze da još jače potpomogu ovu stvar, a ne treba zaboraviti ni to: da je književnost prva koja može i koja treba da u život uvede misli o jedinstvu našega naroda po cepanoga zlim okolnostima. A ništa nas lepše ne može staviti jedne pored drugih onake kakvi smo po mislima i osećanjima nego istorija književnosti“.

Pitat će tko god, e kad pisac tako zdravo shvaća, koje imaju biti težnje našoj književnosti novijega vremena, odakle tolika pogriješka u njegovu knjigu? Ja nijesam do duše vlastan g. pisca izgovarati, ali mi se čini, da ću istinu pogoditi, ako rekнем, da je on ove zastarjele misli crpao iz djela Šafaříkova, koje ako i jest istom u naše dneve izdano, to mi ipak znamo, da je pisano prije trideset i više godina. Što pak valja nama danas suditi o Šafaříkovoj knjizi: *Geschichte der südsl. Literatur*, mislim da je dovoljno rečeno u kritikah u Književniku I. 435 i II. 128.

Po što sam po dužnosti spomenuo ovaj glavni nedostatak knjige Novakovićeve, tim radije opetujem već gori izrečenu obćenitu pohvalu i što se pojedinieh mjesta tiče, koja su vrlo dobro i

osobito za mladež sa sviem razgovietno pripoviedana. Samo riedko gdje naći će se, da bi valjalo što ispraviti, kao n. pr. ono mjesto na str. 111, gdje je pisac spomenuo „najstariju gramatiku hrvatsku od jezuite Kašića Bogdanovića od g. 1604“, a ono je ova ista knjiga navedena već i na str. 108, gdje se kaže: „U Rimu izdao je neki B. Kasije dve knjige institutionum linguae illyricae“. Isto je tako riedko, gdje bismo željeli, da je koji pisac jače istaknut, kao na pr. nekoji poglavitiji pjesnici dubrovački, imenito Gundulić ili Gjorgjić. Nasuprotiv tomu popratio je inače pisac ili pojedina djela književna ili pak čitavu radnju čovjeka vrlo zgodnimi refleksijami, u kojih je s malo rieči vrlo mnogo kazano te vještački s malo poteza čitava situacija osvietljena.

K historiji književnosti dodan je još i „dodatak od primera iz stare slovenske, srpsko-slovenske i dubrovačke književnosti“ (str. 248—322), za koji sam pisac kaže, da se bez njega nemože vidjeti velika korist od njegove knjige ni u školi ni u učenju. Ja bih po tome sudio, da je tiem pisac htio da nadomjesti ono, što su drugdje čitanake. Ako je tomu tako, ako u Srbiji zbilja nema nikakovieh čitanaka za više razrede srbskih gimnazija i realaka, tad bih rekao, da koliko je god dodatak u knjizi Novakovićevoj vriedan, nije ipak ni po što dovoljan, te je šteta i upravo sramota, što jošter nije uvažena istina onieh rieči: *longum iter per praecepta, brevis via per exempla*. Ja bih ovom prigodom još jednu rieč rekao, koja se i Novakovićeva dodatka tiče. Ako hoćemo i želimo, da jedinstvo književnosti hrvatske i srbske postane istinom, nevalja nam ni od čega zazirati što vodi k toj uzvišenoj svrsi. Kad je dakle svakomu poznato, da je naša literatura slovima razdvojena u latinsku i ćirilsku, a taj se razdvoj nemože bar za sada nikako dokinuti, to ja smatram za najpreči korak na putu do jedinstva, ako jedni i drugi prigrlimo jedno i drugo pismo kao svoje a da nepravimo razlike medju knjigom, koja je latinicom štampana, i onom koja izadje na sviet ćirilicom. Medju tiem nije još dosta, da se taj princip stavi, već se ga valja i držati te mu put krčiti svagdje, gdje se god prilika pruža. Mi smo Hrvati u toj stvari već nešto i učinili te se više nebojimo ćirilice, kao da će nam oteti vjeru ili narodnost; ali kod Srba mnogi kao da se jednako boje, da će ih latinska slova — *sit venia verbo* — pošokčiti! Može biti da se varam, ele meni nije poznato, da se je i gdje do sada i u kojoj knjizi srbskomu narodu bar prilika pružila, da upozna današnji